

Крижановський А. Ф.

*Міжнародний гуманітарний університет,
ректор, доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ЯК СИСТЕМА: ОБРАЗ І СТРУКТУРА

Складність осягнення правового порядку як системи визначається тим, що це і соціальна, і правова, тобто соціально-правова система. Справа ще й у тому, що правовий порядок – це своєрідна правова реальність. Він існує «тут і зараз», у нього кожен даний момент свого буття є «зануреною» кожна конкретна людина, людські спільноти, у тому числі й суспільство. Матеріального, предметного характеру правопорядок набуває від правозначущих дій соціальних суб'єктів (правотворення і реалізації права, правозастосування, тлумачення правових приписів, тощо), які утворюють стан правової упорядкованості суспільного життя. Правовий порядок в такому розумінні постає як важлива сфера буття суспільства, а саме – правового буття, що взаємодіє зі всією системою суспільних відносин та зв'язків та існує як певна форма «буття правової матерії».

Правопорядок є тією частиною правової реальності, яка повністю, у всій своїй повноті не може сприйматися свідомістю окремої людини. Індивід сприймає окремі факти, ситуації, що є фрагментами цілого правового порядку (т. з. «об'єктивного» правового порядку). Особливості відображення правопорядку людською свідомістю виявляються у тому, що на основі фрагментарного сприйняття оточуючого світу (обмеженої кількості фактів, обставин і ситуацій, суспільних відносин) людина конструє хоча й не повну, але достатньо цілісну, узагальнюючу картину світу, його певний образ. «Конфігурація» образу правового порядку, його змістове наповнення залежить від багатьох факторів, об'єктивних і суб'єктивних. Таким чином, наявні реальні факти правового життя багатьох людей, суспільства так чи інакше поєднуються у «загальну картину», цілісну систему правового буття, яка становить певний правовий устрій, соціально-правовий клімат спільного співіснування людей, що й відбивається у суспільній свідомості. Конкретні люди і суспільство у цілому відчують вплив цього устрою на своє життя у тому, яким чином вирішуються виникаючі у них проблеми правового характеру (на роботі, у відносинах з іншими громадянами та владними структурами, при зверненні до правоохоронних органів чи органів правосуддя тощо). Отже, правовий порядок як система – це структурно-змістова цілісність тих елементів правової реальності, які постійно-безперервно відтворюють образ і стан правової впорядкованості правової сфери суспільної життєдіяльності.

Структура правового порядку дослідниками визначається як єдність і одночасно розділення системи суспільних відносин, врегульованих правом у відповідність з їх галузевим та інституційним змістом. При цьому, у структурному відношенні правопорядок відбиває реалізовані елементи системи права. Елементами структури правового порядку виступають підсистеми, взаємодія котрих продукує правову впорядкованість суспільної

життєдіяльності. До них відносять суб'єктний рівень (суб'єкти права з їх статусом і компетенцією), рівень відносин (правові відносини, зв'язки між реалізованими елементами системи права) та процедурно-комунікативний (впорядкованість всіх елементів структури за допомогою процесів і процедур).

Суб'єктна підсистема правового порядку поєднує багаточисленні інституції державної влади (державу у цілому, її вищі, центральні та місцеві органи, установи та підприємства, посадові особи), громадян, а також підприємства, громадські організації, які своєю повсякденною масовою поведінкою у правовій сфері створюють певний суспільно-правовий клімат, у якому функціонують всі елементи правової системи. Цей клімат може бути сприятливим, і тоді складові правової системи спрацьовують найбільш ефективно, зреалізовуючись у новій якості правового впорядкування суспільного життя. Коли ж цей клімат є несприятливим через поширення у правозначущій поведінці суб'єктів права правопорушень, зловживань правом чи тіньових неправових практик, складові правової системи «пробуксовують», правові механізми втрачають дієвість і ефективність.

Підсистема відносин, яку можливо назвати комунікативним компонентом правового порядку, складається з правових відносин і зв'язків у сфері конституційних, адміністративних, майнових, трудових, земельних, сімейних та інших суспільних відносин, врегульованих правом, які реалізуються у повсякденній життєдіяльності у правовій сфері. Будучи зреалізованими, втіленими у правову практику, ці відносини і зв'язки «скріплюють» компоненти правового порядку, надають йому стабільності і передбачуваності. Комунікативний компонент правового порядку і нормативна підсистема правової системи тісно пов'язані між собою відносинами прямого та опосередкованого і зворотнього взаємовпливу.

Процедурно-комунікативний компонент правового порядку складає своєрідний «каркас» тієї системи правових відносин, які циркулюють у суспільному житті. Юридичні процеси і процедури, складаючи необхідну форму протікання правових відносин на основі закріплених правом техніко-юридичних вимог і приписів, задають цим відносинам не тільки властивості формальної впорядкованості, але й забезпечують реалізацію «закладених» у право змістовних цінностей, принципів і вимог.

Важливим компонентом системності правового порядку є поведінковий блок. Правомірна поведінка учасників правовідносин складає сутність правопорядку. Проте, для досягнення природи правового порядку великого значення набуває з'ясування взаємозв'язку між правомірною і протиправною поведінкою, які традиційно, за певного спрощеного підходу, вважаються антиподами.

Таким чином, правовий порядок – завершальний етап всіх правових процесів і процедур. Він поєднує у собі все те, що виходить із самих різноманітних правових явищ, які виступають певними сумарними величинами у правовому порядку. Саме завдяки системності правового порядку, він складає той ефект дії всіх елементів правової системи, який характеризується цілісністю, і є об'єктом інтересу всього суспільства.